

УДК 314.15–057.62”742”(497.11)
331.556.22–057.62(497.11)”2002”

Оригиналан научни рад

Original scientific work

Србољуб Ђ. Стаменковић
Драгица Р. Гатарих**ДНЕВНЕ МИГРАЦИЈЕ РАДНЕ СНАГЕ, УЧЕНИКА И СТУДЕНАТА
СВИЛАЈНЦА ПО ПОПИСУ СТАНОВНИШТВА 2002. ГОДИНЕ**

Извод: Укупна маса дневних миграната (радника, ученика и студената) Свилајнца, по резултатима посебне статистичке обраде података пописа становништва 2002. године, обухвата 1 181 радника, од којих 1 126 миграната свакодневно путује ка граду ради обављања функције рада у њему, а 55 радника из Свилајнца према насељима у ужем и ширем окружењу, и 524 ученика и студента (према граду 427 миграната и из града ка околини 97 ученика и студената миграната). Радијусом њиховог свакодневног кретања одређен је просторни оквир дневног урбаног система Свилајнца, који захвата знатно пространство (делове Великог Поморавља, Источне Србије, Шумадије и др.), а обимом и просторним распоредом миграната интензитет функционалне повезаности и степен социјално-економске трансформације града и околине.

Кључне речи: насеље, конвергентне и дивергентне дневне миграције, радници, ученици и студенти дневни мигранти, Свилајнац

Abstract: The total number of daily migrants (workers, pupils and students) of Svilajnac, according to results of special statistical data processing of the population census in 2002, was 1 181 workers, of which 1 126 migrants commute to towns to work there, while 55 workers from Svilajnac travel towards other settlements in their surroundings, and 524 pupils and students (427 migrants towards towns and 97 pupils and students migrants from the town). The radius of their everyday travel define the space frame of the diurnal urban system of Svilajnac, which covers considerable area (parts of Veliko Pomoravlje, East Serbia, Sumsdija etc.), while the scale and space distribution of migrants define the intensity of functional connection and the degree of socio-economic transformation of the city and its surroundings.

Key words: settlement, convergent and divergent daily migrations, workers, pupils and students – daily migrants, Svilajnac

Увод

Раније смо констатовали да Свилајнац представља важно функционално чвориште локалног (општинског) ранга,¹ као и апсорпциони и дис-

¹ Србољуб Ђ. Стаменковић, Мирољуб А. Милинчић: **Свилајнац – Генеа, насеобинска еволуција и геопросторне промене**, Географске актуелности, књ. 2, Српско географско друштво, Београд, 1996, стр. 1–184.

перзивни центар континуираних дневних миграција радне снаге, школске деце и омладине. Извесно је да ученичке миграције ка Свилајнцу имају приближно исти опсег у новије време, јер је у овим миграцијама крајем 1995. године, по нашим ранијим теренским истраживањима, било је 493 мигранта,² а 2002, по резултатима пописа становништва, 427 миграната.

Овом приликом осврнућемо се само на неке просторно-демографске одлике дневних миграција радника, ученика и студената према Свилајнцу и из Свилајнца ка насељима у окружењу користећи резултате посебне статистичке обраде података пописа становништва 2002. године.

Дневне миграције радне снаге

Евидентно је да Свилајнац спада у мања локална средишта. Укупан обим дневне миграције радне снаге Свилајнца износи 1 181 радник. Ради обављања функције према граду свакодневно путује 1 126 радника миграната, а из града ка околини 55 радника. Структурни однос конвергентне и дивергентне дневне миграције радне снаге износи 95,3:4,7%.

Свилајнац добија раднике дневне мигранте највећим делом из непосредног и ужег окружења, али и из насеља која се налазе на већој удаљености. Неоспорно је да многи из друге групе насеља која граду дају мигранте спадају у категорију недељних, двонедељних, месечних и сличних миграната. Дистрибуција просторно мобилне радне снаге ка граду обавља се из 76 насеља смештених у склопу 26 општина. Главну масу дневних миграната Свилајнац добија из насеља са територије истоимене општине (843 радника или 74,9%). По обиму дневне миграције најзначајнија су насеља: Кушиљево, Црквенац, Луковица, Дубље и Грабовац, лоцирана на саобраћајној удаљености од 3 до 9 km, из којих свакодневно добија 676 радника миграната или 60% укупне конвергентне дневне миграције радне снаге.

Табела 1. – Територијални распоред по насељима конвергентне дневне миграције радне снаге Свилајнца 2002. године

Насеље или група насеља	Општина	Пол		Укупно
		М	Ж	
Кушиљево	Свилајнац	111	84	195
Црквенац	Свилајнац	88	63	151
Луковица	Свилајнац	62	56	118
Дубље	Свилајнац	60	51	111
Грабовац	Свилајнац	64	37	101

² Србољуб Ђ. Стаменковић, Драгица Р. Гатарих: **Дневне миграције ученичке сеоске омладине према Свилајнцу као индикатор перспективе руралног развоја**, Демографија, књ. II, Институт за демографију Географског факултета Универзитета у Београду, Београд, 2005, стр. 85.

Srboljub Đ. Stamenković, Dragica R. Gatarić

Марковац	Велика Плана	56	26	82
Велика Плана	Велика Плана	19	14	33
Седларе	Свилајнац	15	16	31
Војска	Свилајнац	24	5	29
Старо Село	Велика Плана	15	9	24
Бобово	Свилајнац	17	3	20
Ново Село	Велика Плана	13	5	18
Гложане	Свилајнац	11	6	17
Тропоње	Свилајнац	8	6	14
Деспотовац	Деспотовац	4	5	9
Бресје	Свилајнац	6	3	9
Суботица	Свилајнац	7	2	9
Ракинац	Велика Плана	7	1	8
Крагујевац	Крагујевац	5	3	8
Јагодина	Јагодина	6	2	8
Врлане	Свилајнац	6	2	8
Роанда	Свилајнац	4	4	8
Велико Орашје	Велика Плана	6	1	7
Породин	Жабари	6	1	7
Дубница	Свилајнац	5	2	7
Смедеревска Паланка	Смед. Паланка	2	4	6
Плажане	Деспотовац	4	1	5
Радошин	Свилајнац	5	-	5
Баточина	Баточина	2	2	4
Медвеђа	Деспотовац	3	1	4
Брстово	Деспотовац	2	1	3
Велики Поповић	Деспотовац	2	1	3
Буровац	Петровац	2	1	3
Проштинац	Свилајнац	3	-	3
Роћевац	Свилајнац	2	1	3
Београд	6 општина ³	5	4	9
Доња Ливадица	Велика Плана	2	-	2
Милошевац	Велика Плана	2	-	2
Витежево	Жабари	1	1	2
Адровац	Рача	2	-	2
Рача	Рача	2	-	2
Мачевац	Свилајнац	2	-	2
Насеља са 1 мигрантом ⁴	18	24	10	34

³ Чукарица, Раковица, Вождовац, Звездара, Нови Београд и Палилула.

⁴ Овој групи припада 34 насеља: Брзан и Милатовац код Баточине, Крњево, Купурина, Лозовик и Радовање код Велике Плана, Чешљева Бара код Великог Градишта, Буштрање код Прешева, Балајнац, Витанце, Грабовица, Двориште, Војник и Милива код Деспотовца, Влашки До, Жабари, Ореовица и Симићево у саставу општине Жабари, Ресник код Крагујевца, Кованлук код Краљева, Лесковац, Ниш, Бусур код Петровца, Бабин Поток код Прокупља, Доња Рача код Раче, Багрдан, Мајур и Милошево код Јагодине, свилајначка села Ђуринац и Купиновац, Сврљиг, Смедерево и Башин и Глибовац код Смедеревске Паланке.

Србољуб Ђ. Стаменковић, Драгица Р. Гатарџић

Укупно	26	692	434	1 126
--------	----	-----	-----	-------

Извор: *Посебна статистичка обрада података пописа становништва 2002. године, Републички завод за статистику Србије, Београд.*

Обим дневне миграције радне снаге из Свилајнца према другим насељима у околини мањи је за око 20 пута од броја миграната који свакодневно долазе у град ради остваривања економске егзистенције. Као што је већ поменуто, у дивергентним дневним миграцијама учествује 55 радника са сталним пребивалиштем у Свилајнцу. Они функцију рада обављају у 20 насеља, од којих су по броју миграната најзначајнија: Београд, Деспотовац, Кушиљево и Седларе, с тим што и код ове групе миграната превлађују свакодневна путовања на краћим дистанцама, јер највећи број чине они који су запослени у насељима (Кушиљево, Седларе, Грабовац, Дубље, Рођевац, Бобово, Војска и Тропоње) на територији матичне општине (17 радника дневних миграната или 30,9% укупне дивергентне дневне миграције).

Табела 2. – Просторна дистрибуција по насељима дивергентне дневне миграције радне снаге Свилајнца 2002. године

Насеље или група насеља	Општина	Пол		Укупно
		М	Ж	
Београд	две општине ⁵	6	1	7
Деспотовац	Деспотовац	3	3	6
Кушиљево	Свилајнац	1	3	4
Седларе	Свилајнац	4	-	4
Велика Плана	Велика Плана	1	2	3
Марковац	Велика Плана	1	2	3
Жабари	Жабари	3	-	3
Крагујевац	Крагујевац	2	1	3
Лапово (варошица)	Лапово	1	1	2
Јагодина	Јагодина	1	1	2
Грабовац	Свилајнац	1	1	2
Дубље	Свилајнац	-	2	2
Рођевац	Свилајнац	-	2	2
Насеља са 1 мигрантом ⁶	пет општина	5	2	7
Непознато	-	2	3	5
Укупно	14	31	24	55

Извор: *Посебна статистичка обрада података пописа становништва 2002. године, Републички завод за статистику Србије, Београд.*

У полној структури конвергентне (692 мушкарца или 61,5% и 434 жене или 38,5%) и дивергентне (31 мушкарац или 56,4% и 24 жене или

⁵ Врачар и Савски Венац.

⁶ Бобово, Војска и Тропоње (Свилајнац), Баточина, Буровац (Петровац), Пожаревац и Ћуприја.

43,6%) дневне миграције радне снаге Свилајнца, као и код већине других градских насеља и локалних центара у Србији, преовлађује мушко становништво. У старосном саставу (по великим старосним групама)⁷ дневних миграната претежно су заступљени млађи (од 20 до 39 година) и старији средовечни (од 40 до 59 година), док је удео младог (мање од 20 година) и старог становништва (60 и више година) занемарљив.

Табела 3. – Старосна структура радника дневних миграната Свилајнца 2002. године

Старосна група	Конвергентне миграције		Дивергентне миграције	
	Број	%	Број	%
Омладина	15	1,3	-	-
Млађи средовечни	598	53,1	28	50,9
Старији средовечни	504	44,8	26	47,3
Старо становништво	7	0,6	-	-
Непознато	2	0,2	1	1,8
Укупно	1 126	100,0	55	100,0

Извор: Посебна статистичка обрада података пописа становништва 2002. године, Републички завод за статистику Србије, Београд.

У дневним миграцијама радне снаге Свилајнца претежно учествују школообразовано становништво. Највеће учешће у дивергентним (61,5%) и конвергентним (40%) дневним кретањима имају радници са завршеном средњом школом. Школообразованост радника који учествују у дивергентној миграцији је знатно повољнија, јер 96,4% њих имају средњу, вишу и високу школску спрему.

Табела 4. – Конвергентне и дивергентне дневне миграције радне снаге Свилајнца по школској спреми 2002. године

Школска спрема	Конвергентне миграције		Дивергентне миграције	
	Број	%	Број	%
Без школе	5	0,4	-	-
Са 1 до 3 разреда ОШ	3	0,3	-	-
Са 4 разреда ОШ	36	3,2	-	-
Са 5 до 7 разреда ОШ	25	2,2	-	-
Основна школа	261	23,2	2	3,6
Средња школа	692	61,5	22	40,0
Виша школа	51	4,5	15	27,3
Висока школа	53	4,7	16	29,1
Укупно	1 126	100,0	55	100,0

Извор: Посебна статистичка обрада података пописа становништва 2002. године, Републички завод за статистику Србије, Београд.

⁷ Душан Брезник: **Демографија**, Анализа, методи и моделе, Научна књига, Београд, 1980, стр. 68.

Табела 5. – Конвергентне и дивергентне дневне миграције радне снаге Свилајнца по секторима делатности 2002. године

Сектор	Конвергентне миграције		Дивергентне миграције	
	Број	%	Број	%
Примарни	40	3,5	5	9,1
Секундарни	466	41,4	11	20,0
Терцијарни	386	34,3	9	16,4
Квартарни	234	20,8	30	54,5
Укупно	1 126	100,0	55	100,0

Извор: *Посебна статистичка обрада података пописа становништва 2002. године, Републички завод за статистику Србије, Београд.*

Са својом околином Свилајнац је најјаче повезан преко секундарних, терцијарних и кварталних делатности. У конвергентним дневним миграцијама највећи број радника (41,4%) економску егзистенцију остварује у секундарним и терцијарним (34,3%) делатностима града. У дивергентној дневној миграцији доминира запосленост у кварталном (54,5%) и секундарном сектору привреде (20%).

Дневне миграције ученика и студената

У конвергентној и дивергентној дневној миграцији школске деце и омладине учествује 524 ученика и студента, од којих 427 (82,5%) ради стицања образовања свакодневно путује ка Свилајнцу, а 97 (18,5%) из града ка другим насељима у околини. У овим миграцијама главну заступљеност имају ученици основне школе (476 миграната или 90,8%).

Табела 6. – Конвергентне и дивергентне дневне миграције ученика и студената Свилајнца по степену образовања 2002. године

Степен образовања	Конвергентне миграције		Дивергентне миграције	
	Број	%	Број	%
Основна школа	420	98,4	56	57,7
Средња школа	7	1,6	13	13,4
Висока школа и факултет	-	-	28	28,9
Укупно	427	100,0	97	100,0

Извор: *Посебна статистичка обрада података пописа становништва 2002. године, Републички завод за статистику Србије, Београд.*

Дистрибуција ученика и студената дневних миграната према Свилајнцу врши се са територије 21 општине. Највећи број ученика дневних миграната град добија из насеља са територије истоимене општине (212 миграната или 44,5%) и из насеља у саставу суседних (граничних) општина: Жабари (53 ученика или 14,4%), Велика Плана (44 ученика или 10,3%), Деспотовац (36 ученика или 8,4%) и др. Из насеља поменутих општина

Свилајнац свакодневно добија 345 ученика (80,8%), а из осталих 17 општина само 82 дневна мигранта (19,2%). Дистрибуција ученика дневних миграната према Свилајнцу обавља се из 74 насеља. Миграционо активна ка граду са сва насеља (21 насеље) са територије истоимене општине. Од насеља у ближем и ширем окружењу бројем ученика дневних миграната истичу се Марковац, Породин, Деспотовац, Жабари, Крагујевац, Велика Плана, Витежево и др.

Табела 7. – Просторни размештај по насељима конвергентне дневне миграције ученика и студената Свилајнца 2002. године

Насеље или група насеља	Општина	Пол		Укупно
		М	Ж	
Кушиљево	Свилајнац	23	14	37
Дубље	Свилајнац	16	12	28
Марковац	Велика Плана	15	12	27
Породин	Жабари	10	15	25
Бобово	Свилајнац	13	10	23
Црквенац	Свилајнац	12	9	21
Деспотовац	Деспотовац	5	11	16
Жабари	Жабари	9	6	15
Крагујевац	Крагујевац	11	2	13
Тропоње	Свилајнац	8	5	13
Луковица	Свилајнац	6	5	11
Дубница	Свилајнац	5	5	10
Седларе	Свилајнац	2	8	10
Суботица	Свилајнац	3	7	10
Велика Плана	Велика Плана	8	1	9
Витежево	Жабари	8	1	9
Грабовац	Свилајнац	7	1	8
Радошин	Свилајнац	4	4	8
Јасеново	Деспотовац	5	2	7
Медвеђа	Деспотовац	1	6	7
Буровац	Петровац	5	2	7
Табановац	Петровац	6	1	7
Војска	Свилајнац	5	2	7
Роанда	Свилајнац	5	2	7
Баточина	Баточина	5	-	5
Бресје	Свилајнац	2	3	5
Смедеревска Паланка	Смед. Паланка	5	-	5
Ројевац	Свилајнац	2	2	4
Лазаревац	Крушевац	1	2	3
Четереже	Жабари	2	1	3
Глоговац	Јагодина	3	-	3
Јагодина	Јагодина	1	2	3
Врлане	Свилајнац	2	1	3
Гложане	Свилајнац	2	1	3
Проштинац	Свилајнац	1	2	3

Србољуб Ђ. Стаменковић, Драгица Р. Гатарих

Насеља са 1 и 2 мигранта ⁸	19	38	14	52
Укупно	21	256	171	427

Извор: *Посебна статистичка обрада података пописа становништва 2002. године, Републички завод за статистику Србије, Београд.*

Ради школовања ученици и студенти из Свилајнца свакодневно путују у 14 насеља, од којих се бројем миграната истичу Крагујевац, Лапово (варошица), Деспотовац, Београд и Велика Плана, у која свакодневно одлази 76 миграната или 78,4% укупне дивергентне дневне миграције школске деце и омладине.

Табела 8. – Географска расподела по насељима дивергентне дневне миграције ученика и студената Свилајнца 2002. године

Насеље или група насеља	Пол		Укупно
	М	Ж	
Крагујевац	5	14	19
Лапово (варошица)	4	13	17
Деспотовац	12	4	16
Београд	5	9	14
Велика Плана	3	7	10
Крушевац	-	4	4
Јагодина	3	1	4
Баточина	-	3	3
Лапово (село)	-	3	3
Насеља са 1 мигрантом ⁹	1	4	5
Непознато	-	2	2
Укупно	33	64	97

Извор: *Посебна статистичка обрада података пописа становништва 2002. године, Републички завод за статистику Србије, Београд.*

У полној структури конвергентне дневне миграције школске деце и омладине већину чине мушкарци (59,5%), а у дивергентној женско становништво (66%).

⁸ У ову групу сврстана су 39 насеља, од којих су са два дневна мигранта: Скела (Обреновац), Доња Ливадица, Крњево и Ново Село (Велика Плана), Балајнац (Деспотовац), Добрача (Крагујевац), Параћин, Бусур (Петровац), Вучић (Мерошина), Ђуринац, Купиновац, Мачевац (Свилајнац), Азања (Смедеревска Паланка), а са једним мигрантом: Бајина Башта, Жировница и Милаговац (Баточина), Лозовик и Старо Село (Велика Плана), Велики Поповић, Војник, Плажане и Стрмостен (Деспотовац), Влашки До (Жабари), Топоница (Мало Црниће), Краљево, Суви До (Блаце), Доње Видово, Дреновац, Стрижа и Чепуре (Параћин), Велико Лаоле (Петровац), Багрдан, Вољавче, Мајур, Милошево, Ново Ланиште, Ракитово и Трнава (Јагодина) и Добри До (Смедерево).

⁹ Алексинац, Зајечар, Ниш, Параћин и Пожаревац.

Закључак

Из наших ранијих сагледавања феномена дневних миграција становништва, као и на основу напред изнетих чињеница о квантитативним и неким квалитативним својствима конвергентних и дивергентних дневних миграција радника, ученика и студената Свилајнца, овом приликом наглашавамо следеће битне опаске:

– да се дневне миграције становништва веома различито испољавају у насељима различите демографске и функционалне величине, али да су оне код свих насеља релевантан показатељ њиховог функционалног значаја у конкретной мрежи и систему насеља, као и поуздан индикатор функционалне интеракције и просторно-функционалне интеграције насеља дате територије, али и нивоа њене физиономске и демографске трансформације,

– да Свилајнац спада у мања локална средишта са просторно разгранатим конвергентним и дивергентним дневним миграцијама радника, ученика и студената,

– да према Свилајнцу и из града доминирају дневне миграције на краћим просторним дистанцама,

– да је Свилајнац посредством дневних миграција најјаче повезан са насељима у склопу матичне општине, као и са неким насељима на територији суседних општина и

– да са становишта заступљености континуираних дневних миграција становништва Свилајнац има израженију позицију као радни центар, са индустријом као водећом делатношћу, јер је укупна маса конвергентне дневне миграције школске деце и омладине мања за 2,6 пута у односу на укупан број радника дневних миграната.

Srboljub Đ. Stamenković

Dragica R. Gatarić

DAILY MIGRATIONS OF ACTIVE POPULATION, AND PUPILS AND STUDENTS OF SVILAJNAC ACCORDING TO THE POPULATION CENSUS IN 2002

Summary

The total of 1 705 daily migrants (1 181 workers, 493 pupils and 31 students) participate in convergent and divergent daily migrations of Svilajnac. The diurnal convergent area is spatially and demographically more prominent, as the town has bigger absorbent capacity and attractiveness (1 553 daily migrants) in comparison to dispersal (152 migrants). The structure ratio between convergent and divergent gravitations of Svilajnac amounts to 91,1:8,9%.

The daily migrants commute to the town from 105 settlements, while from the town to its surroundings they commute from 27 settlements. It is obvious that the strongest functional

connection of Svilajnac is with settlements of its commune and with settlements located along the main roads leading to the town. It is also evident that the degree of diurnal interactions weakens with the distance from the town.